



Ivan Ivanović

Centar za kulturnu diplomatiju
Budva, Crna Gora

KONTAKT: ivanovic.ivan@hotmail.com

UDC:
327::911.3(7/8)
323(7/8)

Vrsta rada:
PR

Received: 20.06.2024. ✓
Accepted: 04.07.2024. ✓

LATINSKA AMERIKA I KARIBI NAKON STICANJA NEZAVISNOSTI - OSVRT NA ISTORIJSKA I GEOPOLITIČKA KRETANJA

Abstrakt: Kada govorimo o nastanku geopolitike na prostorima današnje Latinske Amerike neophodno je navesti da je još tokom kolonijalnog perioda u tzv. "Novom svijetu" došlo do raspodjele moći i to na principima podjele koju utvrđuje Sprazum iz Tordesiljasa iz 1494. godine. Naime, Madrid i Lisabon kao centri dvije naznačajnije kolonijalne imperije tog doba jasno su razgraničili zone pod svojom dominacijom i uticajem. Poznato je da je Španiji pripao zapadni a Portugaliji istočni dio "Novog svijeta". Iako je geografija direkto uticala da granična linija nikada nije bila precizno određena sukoba između dvije iberijske krune nikada nije bilo. U tom periodu sukobi su postojali samo u oblasti Kariba, gdje su svoje posjede pored Španije imale i druge velike pomorske sile Velika Britanija, Francuska i Holandija i između kojih su postojale stalne tezije. Proučavanje geopolitike Latinske Amerike u ovom vijeku nije samo puko nabranje i objašnjavanje ratova, manjeg ili većeg obima, prijetnji sukobima, pograničnih sporova i stvaranja rivaliteta. Ona nam pomaže da lakše shvatimo cijelu istoriju XX vijeka kao i mnoge fenomene današnjice.

Ključne riječi: GEOPOLITIKA, LATINSKA AMERIKA, KARIBI, KOLONIJALNE SILE, RIVALITETI

Uvod

Kako bi se što bolje razumio proces formiranja latinskoameričke geopolitike neophodno je osvrnuti se ukratko na razjašnjenje samog pojma geopolitike. To je vrlo čest pojam, popularan čak i u svakodnevnom govoru. Malo je, međutim onih koji su sigurni u njegovo stvarno značenje. Zato je čest slučaj kritička i nedosljedna upotreba. Čak je kao samostalnu disciplinu svrstaju unutar geografije, političkih nauka ili međunarodnih odnosa. Začetke geopolitike u vidu nekih geopolitičkih shvatanja i, pre svega, u smislu određenosti političkih, društvenih i društveno-psiholoških osobina nalazimo još u antičko doba u djelima Konfučija, Aristotela, Platona i drugih mislilaca. Slične ideje se sreću kasnije kod Bodena, Monteskeja, Rusoa, Humbolta i Hegela, uz veće naglašavanje posljedica uticaja geografskih odlika na političku odnosno spoljnopoličku sferu. Ipak politička geografija i geopolitika nastale su i utemeljile se kao naučne discipline u XIX vijeku kroz proučavanje države odnosno njenog razvoja najviše zaslugama njemačkog profesora geografije Fridriha Racela¹ i švedskog profesora i političara Rudolfa Kjelena.² U najširem smislu, pod geopolitikom se podrazumjeva svako razmatranje i utvrđivanje odnosa između geografskog prostora (veličina, oblik, položaj, prirodna bogatstva itd.) i politike.

Kao društveno-naučna disciplina, geopolitika je proizvod političke doktrine ili onog svijeta koji se temeljio na ideji svjetske moći osvajanjem teritorija, zatim njihovim priključivanjem osvajačkim središtima i diobom svijeta na središte i periferiju. Granice država tokom istorije su se crtale ratovima nakon kojih su pobjednici na mirovnim konferencijama širili svoje državne teritorije, a gubitnici ostajali u manjim granicama. Takav je bio i cijeli XIX vijek kada se geopolitička karta Evrope permanentno mjenjala a sa njom i karta svijeta pa samim tim i Latinske Amerike.

Međutim sam početak XIX vijeka i nekoliko istorijskih događaju u Evropi, kao što su poraz Španije od Engleza u bici kod Trafalgara 1805, ulazak Napoleonove vojske u Lisabon 1807 i Madrid 1808. godine, kao i Bečki kongres 1815. godine direktno ili indirektno uticali na promjenu geopolitičke karte Latinske Amerike koja se modifikovala kroz cijeli vijek. Španija i Portugalija su gubile prevlast u regionu a dominantne su postale anglosaksonske sile, u početku Velika Britanija a kasije

1 Racel je smatao da je država kao živi organizam neraskidivo vezana za geografski prostor koji zauzima i koji određuje njen politički oblik, suštinu i duh naroda. Država se prirodno razvija i raste i stoga njene granice imaju dinamički karakter težeći da obuhvate neophodni "životni prostor." Za više informacija konsultovati: Aleksandar Dugin, „Osnovi geopolitike“, Ekopres, Beograd, 2004.

2 Nastavljajući se i naslanjajući na Racela, Kjelen još izrazitije istakao osnovne postavke njegovog shvatanja, posebno kada je potpuno izjednačavanje države sa živim organizmom njenu povezanost sa teritorijom i zavisnost od nje, naročito kada je riječ o tzv. zemljišnoj jezgri koju posjeduje svaka država i bez koje ne može postojati. On je i tvorac termina geopolitika. (Aleksandar Dugin, „Osnovi geopolitike“, Ekopres, Beograd, 2004)

SAD,³ koje su bile zainteresovane za eksploataciju ogromnih prirodnih bogatstava i uspostavljanje ekonomske hegemonije u tom djelu svijeta. I pored prisustva ovih sila radi se o periodu kada dolazi do sveukupne modernizacije i dekolonizacije ovog regiona. Nove, nezavisne latinskoameričke države se po prvi put uključuju u međunarodne odnose poslije viševjekovne izolacije i zavisnosti od iberijske dominacije.⁴

Velika Britanija, koja je još u kolonijalnom periodu imala posjede u Karibima,⁵ a poslije svoje neuspješne vojne intervencije u regionu rijeke La Plata, uglavnom je bila usredsređena na ekonomsku ekspanziju preko koje je obezbjeđivala prevlast u ovom regionu. Britanska ekspanzionistička strtaegija bila je uslovljena prije svega njenim industrijskim razvojem, prevlašću na moru i odličnom diplomatijom (Foreign Office). Svojim uspješnim kolonijalnim iskustvom vješto je koristila ratove i sukobe između latinskoameričkih zemalja za ostvarivanje svojih interesa. Takođe treba napomenuti da je u ovom periodu, a posebno nakon gubitka Haitija 1804. godine, i Francuska pokušavala da se izbori za što dominantniju poziciju ali nikada nije dostigla Veliku Britaniju posebno u ekonomskoj sferi.

Za razliku od evropskih sila SAD su imale jasnu ideju stvaranja Zapadne Hemisfere kao koncepta prevlasti koji će potom poprimiti konture jednog interameričkog sistema saradnje i komunikacije. U doba kada su se latinskoameričke nacije oslobađale od španske kolonijalne dominacije, SAD su se nalazile u fazi konsolidacije sopstvene države i nisu imale interesa, niti su bitnije uticale na stvaranje latinoameričkih država. Tek 1824. godine, tj. poslije objavljivanja Monroove doktrine počinje angažovano i direktno interesovanje za Latinsku Ameriku.⁶ Iako je Monroova doktrina prvenstveno bila uperena protiv ekspanzije evropskog kapitalizma ona je u sebi nosila klice imperijalizma koji je nešto kasnije dobio svoje puno obilježje (Levi, 1995). Namjera SAD je bila da prije svega spriječe Veliku Britaniju da zauzme mjesto Španije i Portugalije. To je bila osnova za stvaranje panamerikanizma krajem XIX vijeka koji će dominirati sve do kraja XX vijeka tj. do pada bipolarnosti u svijetu. Iako je koncipiran kao interamerički sistem saradnje između SAD i zemalja Latinske Amerike on je bio prevashodno odraz američkog imperijalizma koji je svu svoju snagu pokazao u ratu sa Meksikom kao i nešto kasnije u Centralnoj Americi i Karibima.

3 Početkom XIX vijeka uticaj SAD bio je relativno skoroman ali je do naglog jačanja interesovanja i prisustva u Latinskoj Americi došlo poslije okončanja građanskog rata između Sjevera i Juga 1865.

4 Ovdje treba dodatno naglasiti da ove države u sistem međunarodnih odnosa ulaze u izrazito podređenom položaju i njihova aktivnost se odnosila na da odbranu nezavisnosti i teritorijalnog suvereniteta.

5 St. Kitis i Nevis, Barbados, Jamajku, Trinidad i Tobago i Gvajanu

6 Predsjednik SAD Džejms Monro je 2. decembra 1823. Godine uputio poruku američkom Kongresu u kojoj je istakao da američki kontinent ni u kom slučaju ne smije biti teritorija i cilj buduće evropske kolonizacije, da se SAD neće mješati ni u kakav evropski rat, ali da nikako neće biti ravnodušne prema događajima na američkom kontinentu i da će pokušaje evropskih monarhija da uspostave svoj politički sistem na američkom kontinentu smatrati opasnim, a sve intervencije protiv latinskoameričkih republika neprijateljskim aktom uperenim protiv samih SAD. Osnovni princip Monroove doktrine je geostrateške i bezbjednosne prirode jer se zasniva na tvrdnji da postoji prirodno odvajanje između starog i novog svijeta ("Amerika Amerikancima").

Suprotnost ovoj realnosti bio je bolivarizam kao ideja o jedinstvu cijele Hispanske Amerike, koja bi samo ujedinjena imala snage da se odupre velikim silama: Velikoj Britaniji, Španiji ili SAD-u. Njen tvorac bio je Simon Bolivar, nesumnjivo najveća istorijska ličnost Latinske Amerike XIX vijeka, koji je svoje ideje o regionalnom jedinstvu iznio već 1815. godine u "Pismu s Jamajke". Bolivar je, svjestan političkih i ekonomskih slabosti novooslobođenih zemalja, pokušao da ujedini narod istog istorijskog nasleđa, jezika, religije i kulture. S tom namjerom uputio je 1824. godine poziv⁷ svim nezavisnim državama Hispanske Amerike da učestvuju na Kogresu sazvanom u tu svrhu u Panami 1826. godine. On je bio kulminacija političke volje o jedinstvu i bratimljenju Amerike poslije 15 godina stradanja a trebalo je da obezbjedi sigurnu budućnost novim državama. Takvog političkog razvoja najviše su se pribojavale vodeće evropske sile i lokalni kaudiljizam.⁸ Od samih priprema nailazio je na prepreke ranijih robovlasnika, naročito s juga SAD, koji bi ujedinjenjem izgubili Kubu i Portoriko, zatim izolacionističkog Paragvaja i bivše provincije La Plate. Podrška je stizala od Velike Kolumbije, Perua, i Bolivije, zatim Meksika i Centralne Amerike, tj. od dvanaest današnjih država okupljenih u tadašnjih pet. Predloženo je usvajanje sporazuma o Trajnoj uniji, ligi i konfederaciji koji predviđa da se članovi lige međusobno pomažu ukoliko bilo ko od njih bude napadnut o trećih zemalja. Na žalost ovaj Sporazum nikada nije ratifikovan⁹ tako da su ove značajne ideje *de facto* ostale nerealizovane. Ne samo da nije došlo do ujedinjena nego je došlo i do dezintegracije veliki država regina poput Velike Kolumbije i Centalnoameričke Konfederacije.

Velika Kolubija se sastojala od današnje Kolubije, Venecuele i Ekvadora (tada poznatim pod nazivom Audejencija iz Kita). Ova velika teritorija, razdvojena visokim planinama i prašumama, karakterisala se slabom komunikacijom i nedostatkom bilo kakve ekonomske unije. Na primer, jednom trgovcu iz Karakasa je bilo mnogo lakše da ide u Evropu nego u Bogotu. Proizvodi pravljeni u Kitu ili Bogoti slabo su se prodavali u Venecueli koja je preferirala evropske proizvode. Upravo ovaj primjer može nam pomoći da bolje sagledamo razne pokazatelje neuspjeha bolivarizma.

Ovaj dio latinskoameričke istorije pokazao je da, iako se radilo o reginu homogenog nasleđa, jezika, religije i kulture, postojale su između zemalja velike

7 Jezgrovito bez izlišnih riječi, Bolivar je u pozivu od 7. decembra 1824, upućenom vladama Kolumbije, Meksika, Rio de la Plate, Čilea i Gvatemale, definisao cilj skupa koji se trebao održati u Panami. U ovom kratkom i značajnom dokumentu Bolivar insistira na interameričkom karakteru predloženog Kongresa. Ideja potiče iz 1810 i nije se nikada menjala niti će je Bolivar mjenjati. Mислеći na pet velikih zemalja Latinske Amerike kaže: "Veliki dan Amerike još nije došao. Isterali smo naše ugnjetače, skršili njihove tiranske zakone i stvorili na zakonu zasnovane institucije. Ali nam još preostaje da postavimo osnove sporazuma, kojim bi se na ovom kontinentu stvorila jedna nacija republika."

8 Tokom XIX i XX vijeku, u mnogim zemljama latinskoameričkog regiona su postojali mnogobrojni primjeri ove vrste vladavine. Bez obzira na termin koji se koristi "caudillismo", "casiquismo", "corporativismo", "clientelismo" ili "coronelismo", uvijek se radilo o različitim varijantama autoritarno-diktaturne vlasti koja vodi porijeklo od starog pojma "caudillo rural" ili seoskog vođe iz XVIII i XIX vijeka

9 Ratifikovala ga je jedino Velika Kolumbija.

razlike i rivaliteti koji su uticali ne samo na sukobe i ratove među njima već i na jačanje panamerikanizma i na dominaciju SAD u drugoj polovini XIX ali i kroz cijeli naredni vijek.

Nastanak rivaliteta ABC

Pojam rivaliteta ABC nas uvodi u razmatranje novih geopolitičkih promjena u Južnoj Americi. Za razliku od ostalih djelova Latinske Amerike u kojima je stepen dominacije velikih sila bio viši u ovom dijelu regiona bio je otvoren prostor za proces formiranja geopolitičkih strategija pojedinih zemalja tog regiona. Zbog toga, nastanak fenomena rivaliteta ABC *de facto* možemo smatrati začetkom latinskoameričke geopolitičke strategije čiji se prioriteti nisu uvijek poklapali sa interesima i pretenzijama koje su izražavale velike sile XIX vijeka prema tom dijelu svijeta.

I mada je generalno XIX vijek bio svjedok brojnih ratova, prijetnji ratova i borbi za moć uglavnom lokalnog i subregionalnog karaktera, ova međunarodna konstelacija omogućila je bolje organizovanim državama Južne Amerike da ostvare svoje geopolitičke ciljeve i hegemonističke pretenzije prema slabijim susjednim zemljama. I bez obzira na činjenicu da su ove sukobe koristile strane sile, a prije svih Velika Britanija i SAD u nameri da svojim kapitalom kontrolišu najznačajnije prirodne resurse latinoameričkih država, fenomen ABC nedvosmisleno ukazuje na nastanak latinskoameričke geopolitike. Takođe treba napomenuti da se pored tradicionalno zainteresovanih država za ovaj region pojavljaju i nove evropske sile – prije svega, Njemačka i Italija – koje su se uspješno pozicionirale na prostoru Južnog roga.¹⁰

Sledestveo tome, može se zaključiti da prve latinskoameričke geopolitičke strategije upravo nastaju u Južnoj Americi (subregion Južnog roga), kao i da je u njemu bila najizraženija ekspanzija politike moći i, generalno posmatrano, geopolitičkog koncepta. Države koje su imale najjasnije geopolitičke strategije i koje su ostvarile najveći uticaj u poređenju sa ostalim državama iz drugih delova Latinske Amerike, bile su Argentina, Brazil i Čile. Sve tri države u tom periodu su bile politički stabilne, ekonomski prosperitetne i vojno veoma dobro organizovane. Pri tome, treba naglasiti da je Čile posedovao najbolje organizovanu i opremljenu vojsku u kojoj su instruktori bili pruski generali.

Prilikom analize geopolitičkih kretanja i pomjeranja u tom delu Latinske Amerike može se primjetiti da su čileanski hegemonistički interesi bili da dominira zapadnom pacifičkom obalom dok su se Argentina i Brazil sukobili oko hegemonije u slivu rijeke La Plata, odnosno prevlasti na Atlantiku koji je u XIX vijeku još uvijek imao geostrateški i ekonomsko-trgovinski primat u odnosu na Pacifik. Glavna tačka sukoba bili je ona na kojoj su se do tada graničile dvije iberijske sile u Urugvaju.

10 Njemačka i Italija su u XIX vijeku bile u fazi ujedinjenja koje se okončalo 1870. godine i nakon koga su ispolilje ekonomske, vojne i kulturne interese posebno u Čileu, Argentini, Brazilu i Urugvaju

Argentina se trudila da pod svojom kontrolom drži nekadašnje Vicekraljevstvo rijeke La Plata,¹¹ dok je Brazil poslije objavljivanja nezavisnosti 1822. godine vodio jednu agresivnu ekspanzionističku politiku koja se sudarala sa argentinskim interesima.

Urugvajске patriote su proglasili nezavisnost, kako od Španije tako i Portugalije i odvojili se od Buenos Airesa. Međutim, Argentina je i dalje smatrala Urugvaj svojom provincijom. S druge strane, 1822. godine ova država je aneksirana kao «Provincija Cisplatina» od strane nezavisnog Brazila. Konačno, 1825. godine Urugvaj je uz pomoć argentinskih trupa proglasio nezavisnost i ušao u rat protiv Brazila. Uviđajući značaj uspostavljanja urugvajске државе i njenog државног осамосталјивања u vidu svojevrsne tampon zone između Argentine i Brazila, Velika Britanija posreduje u sporu i obezbjeđuje Urugvajcima nezavisnost. Britansko posredovanje imalo je jasnu funkciju zaštite i jačanja svojih trgovinskih interesa u Urugvaju i šire na prostorima Južnog roga. Ugovor o okončanju rata potpisan je u Montevideu 1828. godine. Uprkos ovom ugovoru invazionističke namjere prema Urugvaju nastavljene su kroz cijeli XIX vijek.

Još jedan važan događaj koji moramo spomenuti desio se 1836. godine kada je počeo, kako ga Urugvajci zovu, «Veliki rat». Vođen je između alijanske argentinskog diktatora Huana Manuela de Rosasa sa urugvajskom partijom Bijelih (kasnije konzervativne partije) i Obojenih (kasnije liberalne partije) koji su bili potpomognuti argentinskim antirosistama. I u ovom sukobu su bile prisutne strane sile. Naime, britanske i francuske pomorske snage blokirale su Buenos Aires kako bi pomogle Montevideu. U želji da osigura povoljan ugovor oko granice sa Urugvajem Brazil se ujedinio sa antirosistama i ubrzo proglasio pobjedu kojom je dobio polovinu teritorije sjeverne granice. Ovo je bio period velikih ekspanzionističkih pokreta ove bivše portugalske kolonije koja se teritorijalno proširila na račun svih pograničnih država osim Perua, sa kojim su uvijek postojali prijateljski odnosi. Takođe treba naglasiti da svako širenje desilo mirnim putem čime je brazilska diplomatija još tada pokazala da je jedna od najboljih u Latinskoj Americi a možda i šire.

U tom vrijeme još jedna zemlja ovog subregiona je imala jasnu geopolitičku strategiju i konkretne hegemonističke aspiracije. Paragvaj na čelu sa diktatorom Franciskom Solanom Lopezom imao je ideju o stvaranju imperije centralnih država Južne Amerike, koja bi uključivala Boliviju i Urugvaj a bila predvođena Paragvajom. Kad je urugvajска vlada bijelih, koja nije bila u dobrim odnosima ni sa Brazilom ni sa Argentinom, zatražila pomoć od paragvajске kako bi ugušila pobunu u svoј zemlji, Paragvaj je napao i okupirao brazilску provinciju Mato Grosso a nešto kasnije i argentinsku Korijentes. Brazilska vojska izvršila je 1864. godine invaziju na Urugvaj i primorala vladu te zemlje da te dvije државе zajedno sa Argentinom osnuju «Antiparagvajски savez». Sve do 1870. vođen je tzv. «Paragvajски rat», ujedno i jedan od najkvavijih ratova u istoriji ratova Latinske Amerike, takođe poznat i pod imenom «Rat Trostruke Alijanse». Ratna dejstva okončana su padom diktature u Paragvaju, pogibijom velike većine muškog stanovništva i aneksiranjem teritorije ove zemlje

11 Ovo Vicekraljevstvo obuhvatalo je teritorije današnjih država Urugvaj, Paragvaj i djelove Bolivije.

od strane Brazila, Argentine i Bolivije. Paragvaj je izgubio svoju moć u reginu a njegova teritorija je svedena na trougao između rijeka Parana i Paragvaj i jednog dijela provincije Čako i *de facto* postao ono što je do tada bio Urugvaj, "tampon država" između svojih moćnijih susjeda.

Pored ovih sukoba šireg regionalnog karaktera moramo spomenuti i granične sporove koji su tokom XIX veka ozbiljno ugrožavali subregionalnu bezbednost u okvirima Latinske Amerike. Posebno je važan bio granični spor između Argentine i Čilea s obzirom na činjenicu da se radi o dve južnoameričke države sa dobro organizovanom vojnom silom i određenim hegemonističkim pretenzijama u tom delu regiona. Sporna je bila oblast na sjevernoj granici tj. teritorija Puna de Atakama. Kada diplomatski pregovori više nisu davali rezultat i kada se prijetilo ratom ove dvije države su prihvatile arbitražu SAD-a koje su podjelile ovu zavađenu teritoriju. Čile je imao prigovor na odluku suda ali je prihvatio njegovu konačnu odluku. Međutim spor ovih zemalja nastavljen je na južnoj granici, na Ognjenoj zemlji gdje je Argentina imala suverenitet nad Patagonijom a Čile nad Magelanovim moreuzom. I ovaj spor je morala da riješi jedna strana sila, u ovom slučaju Velika Britanija ispred koje je Kralj Edvard podjelio nevedenu teritoriju.

Rivaliteti na Pacifiku

Kao što smo već spomenuli Čile je još u prvim godinama nakon sticanja nezavisnosti bio odlučan u namjeri da ostvari dominaciju nad pacifičkom obalom, vodeći agresivnu politiku prema Peru i Boliviji. Nakon formiranja peruansko-bolivijanske konfederacije 1836. godine¹², Čile je uvidjeviši ugražene svoje interese, kako ekonomske tako i strateške, objavio rat Konfederaciji. Sledeće godine to isto je uradila i Argentina uvidjeviši manju opasnost u Čileu nego u Konfederaciji. Vojno bolje organizovan Čile napao je Peru 1838. godine i porazio kombinovanu peruansko-bolivijansku vojsku.

Ovaj region posebno je bio značajan ne samo streteški već zbog svojih prirodnih bogatstava. U priobalnim provincijama pronađena su velika nalazišta srebra i šalitre kao i nitrata na teritoriji pustinje Atakama. Bolivija je ustupila Čileu jedan dio Atakame koji su Čileanci koristili za eksploataciju i izvoz ove rude. Kada je došlo do sukoba ove dvije zemlje Peru je ušao u rat, ponovo kao saveznik Bolivije. "Drugi Pacifički rat" trajao je od 1879. do 1883. godine i vođen je uglavnom na moru. Iako je na početku Peru bio uspješniji, Čileanci su vremenom ostvarivali vojno-stratešku premoć a 1880. godine uspjeli su i da okupiraju Limu. Rat je okončan Sporazumom iz Ankona kojim je Peru izgubio Tarapaku a na period od deset godina ustupio Čileu Taknu i Ariku.¹³

12 Predsjednik Bolivije Andres Santa Kruz iskoristi je političku podjeljenost u Peru za stvaranje ove Konfederacije koja bi se lakše oduprela čileanskim željama za dominacijom na zapadnoj obali.

13 Po ovom ugovoru nakon deset godina bio bi organizovan referendum na kom bi se stanovništvo ove dvije provincije izjasnilo o svojoj budućnosti.

Međutim, ovaj spor je konačno okončan tek Protokolom iz Vašingtona 1929. godine, uz posredovanje SAD-a, kojim je Čile aneksirao Taknu a Peru vratio Ariku. Ipak, najveći gubitnik u ovom ratu bila je Bolivija koja je izgubila Antofagostu a samim tim i izlaz na more. Od tada problem izlaska na more trajno će postati jedan od prioriteta bolivijske spoljno-političke strategije. Nadalje, u to vrijeme i Brazil je proširio svoju teritoriju na račun ove zemlje koristeći njene unutrašnje ekonomsko-političke slabosti i podele.¹⁴ Kasnije je Čile dozvolio Boliviji da koristi Ariku kao slobodnu luku za izvoz svojih proizvoda ali to nije vratilo potrebnu satisfakciju ovoj državi čiji se nacionalni interesi nikada nisu pomirili za izgubljenim izlazom na more.

Kao i u slučaj rivaliteta na obali Atlantika i ovi sukobi na drugoj obali kontinenta pokazali su da je uticaj stranog kapitala bio usko povezan sa oligarhijskim interesima i težnjom za prevlašću. Može se zaključiti da je uticaj stranog kapitala bio jedan od presudnih za tenzije i ratove među nezavisnim latinoameričkim državama. Takođe, došlo je do velikih promjena u geopolitičkom smislu. Bolivija je izgubivši izlaz na more pokušala da svoju geopolitičku strategiju usmjeri na Atlantiku. Rivalitet između Čilea i Perua postao je dominantna osnova međunarodnih odnosa u ovom subregionu. Ukratko, sukobljavanje interesa ovih država nastavljeno je i u XX vijeku pri čemu moramo naglasiti da je Čile uvijek bio uspješniji.

Sukob Meksika i SAD

Ovo je geografski prostor na kome su se odigrale najveće geopolitičke promjene u okvirima Latinske Amerike koje bi mogle da se sintetizuju oko sledećih pitanja: a) sukobljavanje interesa i odnosi SAD i evropskih sila na ovom prostoru, b) odnosi Meksika i SAD-a, kao i c) odnosi između Meksika i Velike Britanije, Francuske i Španije. Sledeća važna pododrednica geopolitičkih događanja u tom delu Latinske Amerike bila je nadmetanje oko izgradnje Panamaskog kanala. Panamski zemljouze je tako postao glavni faktor određivanja sudbine Centralne Amerike i Kariba. Poznato je da su SAD i Velike Britanije potpisale sporazum "Clayton-Bulwer" kojim su Englezi *de facto* izgubili primat u Centralnoj Americi. Na kraju, kada spominjemo Karibe moramo naglasiti da su oni veoma specifični za proučavanje prije svega zbog stalnog prisustva velikih sila poput SAD, Velike Britanije i Francuske, ali i zemalja kao što su to Španija i Holanija.

Meksiko je u XIX vijeku bio u centru hegemonističkih pretenzija stranih sila, prije svih SAD-a a potom i Francuske, Velike Britanije i Španije. Ali i prije sukoba sa ovim silama bilo je promjene garancija. Prvo je bila formirana Meksička imperija u čiji su sastav ulazile sve centralnoameričke države, koje su se odvojile nakon samo dvije godine i formirale Centralnoameričku konfederaciju (1823), koja se raspala 1838. godine. Raspadom Centralnoameričke konfederacije i formiranjem današnjih centralnoameričkih država došlo je i do manifestovanja naglašenih hegemonističkih

14 U oblasti Amazonije Bolivija je pod brazilskim prijetnjama ustupila 300 hiljada kilometara kvadratnih teritorije tropskih šuma

pretenzija Gvatemale, koja je teritorijalno i po stanovništvu najveće država navedenog subregiona. Glavna odrednica gvatemalskog hegemonizma bila je ostvarivanje plana o obnovi granica nekadašnje Generalne Kapetanije čime su jasno izražene teritorijalne pretenzije Gvatemale.

Ukratko, ovaj vijek u meksičko-američkim odnosima obilježila su prije svega teritorijalna i pogranična pitanja, ratovi i gubitak teritorije. SAD su insistirale na uspostavi granica sa Meksikom na rijeci Rio Grande čime nisu priznavale graničnu liniju na reci Sabini, odnosno osporavali veliku teritoriju južno od te rijeke. Sledstveno ovim događanjima može se reći da je Meksiko je bio prva država latinskoameričkog regiona koja se morala suočiti sa agresivnom politikom SAD. Na primer, kada je Teksas 1836. godine proglasio nezavisnost Velika Britanija i Francuska su željela da ova država postane tampon zona između Meksika i SAD. Međutim, SAD su aneksirale ovu državu 1845. godine i ušle u dvogodišnji rat sa Meksikom (1846-1848). Rezultat rata bio je meksički gubitak gotovo polovina teritorije i nova granica na rijeci Rio Grande.

Nakon građanskog rata u Meksiku (1857-1861) Francuska, Velika Britanija i Španija potpisali su trojni savez s ciljem da napadnu Meksiko. Ovaj savez se raspao nakon što su Francuzi sami okupirali strateški važnu luku Verakruz. Poslije toga Francuska vojska je lako prodrla u Sijudad de Mehiko i uspostavila Meksičku imperiju sa Maksimilijanom Hazburškim na čelu. Iako je ova Imerija trajala svega dvije godine pokazala je kolika je bila zainteresovanost stranih sila za Meksiko u XIX vijeka tj. koliko je bio bitan njegov geopolitički položaj zasnovan na velikim rudnim bogatstvima i prrodnim resursima.

Geopolitička dešavanja u Centralnoj Americi i Karibima

Što se tiče Centralne Amerike ona je, nakon raspada Centralnoameričke Konfederacije, bila od primarnog geostrateškog značaja za SAD. Iako je ovaj subregion uvijek imao bitan geostrateški položaj njegov značaj je naglo porastao nakon novih pokušaja da se realizuje jedna, inače veoma stara ideja, o spajanju dva okena tj. o izgradnji Panamskog kanala.¹⁵ Amerikance je posebno brinulo prisustvo Francuske¹⁶ i Britanije¹⁷, koja je bila i njen najveći rival u Centralnoj Americi. Koliki je bio značaj ovog projekta možemo najbolje vidjeti u djelima čuvenog američkog geopolitičara i tvorca učenja o preimućtvu pomorske moći Alfreda Tajera Mahana.¹⁸

15 Ideja potiče još iz ranog XVI vijeka i vremena Karla V, Cara Svetog Rimskog Carstva. Začetnik ove ideje je Vasko Nunjez de Balboa koji je 1513. godine otkrio da samo uski pojas zemljišta odvaja dva okeana.

16 Vlada Kolumbije je 1878. ovlasila francusku firmu, na čelu sa Ferdinand de Lesepsom, idejnim tvorcem Sueckog kanala da započne izgradnju.

17 Isti projekat su Englezi probali da realizuju u Nikaragvi.

18 Alfred Tajer Mahan (1840-1914) bio je američki pomorski oficir, profesor i geopolitičar. Smatrao je, na osnovu analize iskustva britanske imperije, da pomorski položaj i moć države koja kontroliše mora i okeana, imaju odlučujući značaj i obezbjeđuju prevagu nad kontinentalnim silama. Njegovo najčuvenije djelo je "The Influence of Sea Power upon History" (1890).

Prema njemu postizanje i održavanje pomorske dominacije ili efikasno pariranje kontinentalnim silama zahtjeva kontrolu nad strateški vitalnim tačkama na okeanima. U tom pogledu, Mahan je posebnu pažnju posvetio zemljouzu preko kojih je planirana izgradnja Panamskog kanala, tvrdeći, između ostalog, da je jasno da će ovaj kanal, menjajući pravac trgovačkih puteva, prouzrokovati veliki porast komercijalnih aktivnosti i razmjene kroz Karipsko more. Nešto kasnije, Mahan dodaje kako će svaki položaj u tom moru imati uvećanu ekonomsku i vojnu vrijednost i sam kanal postaće strateški centar od najvitalnijeg značaja. Kao kanadska pacifička pruga, on će biti veza između dva okeana, ali suprotno pruži, njegova upotreba, sem ako ne bude najpažljivije štice ugovorima, pripadaće u cjelini zaraćenoj strani koja kontroliše more svojom pomorskom silom. Koliko je Mahan cjenio položaj i značaj zemljouza, najbolje svjedoči njegov stav da za bilo koju stranu državu, kontrola centralno američkog zemljouza znači pomorsku kontrolu, pomorsku premoć. On takodje tvrdi da je eliminisanje direktne evropske političke kontrole nad Panamskim kanalom isto toliko stvar nacionalne odbrane koliko i zaštita njujorške luke (Mahan 1989).

S druge strane Karibi su još od kolonijalnog perioda bili mjesto sukoba stranih sila što zbog svog geostrateškog značaja u Novom svijetu što zbog jednog od najznačajnije proizvoda tog vremena: šećera. Zbog toga je to i jedini region gdje su pored tradicionalnih pomorskih sila Velike Britanije, Francuske, Holandije i Španije bile prisutne i neke mnogo manje evropske države kao što su Danska, Švedska ili Letonija, ali i Malteški vitezovi.¹⁹ Zato i ne čudi da su SAD uvidjevši stratešku važnost Kariba ušle u rat sa Španijom 1898. godine i time primorali Kraljevinu Španiju da se povuče iz svoje dvije poslednje prekomorske kolonije: Portoriko i Kuba. Važno je naglasiti da je 1898. godina simbolično oglasila kraj španske imperije jer su te godine Kuba, Portoriko i Filipni stekli nezavisnost čime je španska država svedena na današnje okvire. S druge strane, je Portoriko postao pridružena država SAD, Kuba je stekla nezavisnost ali pala pod puni uticaj SAD. U Ustav ove zemlje unjet je tzv. "Platov amandman" kojim je na Kubi dozvoljena američka intervencija i po kome je potrebna američka saglasnost za zaključivanje svakog međunarodnog ugovora. Ovaj amandman ukinut je tek 1935. godine tokom pšrimjene politike «dobrog susjedstva» američkog predsjednika Franklina Delano Ruzvelta.

19 Danska i Malteški Vitezovi su bili prisutni na Djevičanskim ostrvima, Švedska je sto godina bila prisutna na Sv. Bartolomeju, dok je Letonija posjedovala grofoviju Kurlandiju na Tobagu

Zaključna razmatranja

Međunarodni položaj Latinske Amerike tokom XIX vijeka bio je direktan odraz stanja u regionu. Možemo ga ukratko opisati kao politički i ekonomski nestabilno i dodatno oslabljeno pograničnim sporovima kao i brojnim vojnim intervencijama SAD i evropskih sila. U tom periodu i, poseno, u njegovoj prvoj polovini međunarodni položaj latinskoameričkih zemalja bio je direkto uslovljen jačanjem interesa i ekspanzijom SAD prema regionu s jedne strane i, s druge, činjenicom da je Velika Britanija bila najveća neokolonijalna sila Zapadne Hemisfere. Visoki stepen ranjivosti i zavisnosti Latinske Amerike od centara moći u svijetu dodatno je uticao na Latinoamerikance da kroz bolivarizam pronađu adekvatno mjesto za nju. Mada je bolivarizam kao inicijalna regionalna geopolitička opcija propao važno je ukazati na njegovu glavnu odrednicu: suverenitet i teritorijalni integritet. Kao glavni uzrok propasti ove strategije identifikovana je nesposobnost usaglašavanja interesa na jednom širem multilateralnom nivou. Dokaz ovoj tvrdnji jeste i pokušaj da se na Panamskom kongresu (1826) utrde osnovni principi međunarodnog prava koji bi omogućili uspjeh bolivarizma kao emancipacije političke doktrine.²⁰ Propašću bolivarizma ujedno je otvoren prostor za jačanje panamerikanizma kao političke doktrine, koja će opstati sve do pada bipolarnosti u svijetu.

U okvirima ove doktrine došlo je do inteziviranja različitih vidova saradnje između SAD i Latinske Amerike. U geopolitičkom smislu Latinska Amerika je zbog energetskih resursa i prirodnih bogatstava uvijek bila zanimljiva SAD koje nikad u istoriji nisu htjele imati jakog ekonomskog suparnika na jugu. Pomoću panameričkog sistema SAD su ostvarile ogroman uticaj na politički i ekonomski razvoj latinskoameričkih zemalja. Ostvarena je prije svega hegemonija u njenom najširem smislu. Ona je bila osnova za nastajanje koncepta Zapadne Hemisfere kojim su SAD ostvarivale prevlast nad evropskim silama. Međutim, ostvarivanje ove hegemonije bila je takođe i osnova za jačanje latinskoameričkog identiteta i antiimerijalističkih ideja koje ne možemo sresti ni u jednom dijelu svijeta, ni u Aziji, ni u Africi pa čak ni na Balkanu.

Konačno, XIX vijek je bio vijek oslobođenja latinoameričkih država od kolinijalne vlasti i sticanje nezavisnosti. Koliko su bolna bila iskustva ovih država u tom procesu,

20 Osnovi principi ove doctrine bile su :

- a) zajednička odbrana suverenosti
- b) mirenje i arbitraža
- c) *Uti possidetis juris* ("ono što si posjedovao uvijek ćeš posjedovati" i teritorijalni integritet)
- d) Ekonomsko bratsvo
- e) Neintervencija i priznavanje vlada
- f) Drugi principi , kao što je generalno američko građanstvo

mnogo bolnija nego kasnije u Africi ili Aziji,²¹ toliko su bolni bili i sukobi među njima ali i za uticaj na njihova bogatstva od strane veliki sila. Takođe, ovo je bio period realizacije jedne veliki geopolitičke ideje o povezivanju dva okeana tj. izgradnja Panamskog kanala, koji je bio najvažnije mjesto sukoba velikih sila za prevlast nad pomorskim putevima.

Proučavanje geopolitike Latinske Amerike u ovom vijeku nije samo puko nabranje i objašnjavanje ratova, manjeg ili većeg obima, prijetnji sukobima, pograničnih sporova i stvaranja rivaliteta. Ona nam pomaže da lakše shvatimo cijelu istoriju XX vijeka kao i mnoge fenomene današnjice. U tom kontekstu, visoki stepen osteljivosti u odnosima između Brazila i Argentine ili Argentine i Čilea, odnosno Čilea i Perua, kao i povremeno jačanje tenzija motrraju se izučavati u jednom širem istorijskom kontekstu i, pre svega, polazeći od činjenice da je Čile dominantna sila na Pacifiku a da se Brazil i Argentina nadmeću oko prevlasti na Atlantiku. Ista metodologija se treba primenjivati i u slučaju odnosa Kolumbije i Venecueleili, odnosno Ekvadora i Perua. Na kraju, nesumnjiva posledice ovih brojnih geopolitičkih promjena u Latinskoj Americi je i nastanak latinskoameričkog nacionalizma koji se prevashodno idetificirao u antiimperijalizmu, odnosno antiamerikanizmu. Upravo zbog toga, ideje Simona Bolivara i i pored neuspjeha opstaju u kolektivnoj svijesti svih Latinoamerikanaca.

21 Za razliku od sticanja nezavisnosti afričkih i azijskih država u ovom periodu nije bilo velikih međunarodnih organizacija poput Lige Naroda ili Ujedinjenih Nacija koji bi olakšali ovaj proces



LITERATURA



1. Alcazar J., Tabanera N., Santecreu J., Marimon A., „Historia contemporanea de America“, Universitat de Valencia, Valencia, 2003.
2. Anderson D. Tomas, „Geopolitics of the Caribbean“, Praeger publishers, New York, 1984.
3. Atkins G. Pope, „America Latina en el sistema politico internacional“, Ed.Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1991.
4. Levi Rozita, „Panamerikanizam- od ideje do realizacije“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, str. 209-225, Beograd, 1995
5. Lucares Carlos Cristian Oschilewski, „Brasil y Chile durante la epoca del imperio(1822.-1889.)“, Diplomacia, No. 105, Diciembre 2005., pp.49-67, Santiago de Chile
6. Mahan T.Alfred, „Current fallacies upon naval subjects“,Harper´s New Monthly Magazine, Vol.XCVII, June-November 1989
7. Salsedo- Bastando Hose Luis, „Bolivar jedan kontinent jedna sudbina“, Narodna knjiga, Beograd, 1983.
8. Skidmore T., Smith P., „Modern Latin America“, Oxford University Press, Oxford 2005.
9. Woodward Ralph Lee Jr., „Central America a nation devided“, Oxford University Press, Oxford, 1999.

LATIN AMERICA AND THE CARIBBEAN AFTER INDEPENDENCE - REVIEW OF HISTORICAL AND GEOPOLITICAL MOVEMENTS

Abstract: When we talk about the emergence of geopolitics in today's Latin America, it is necessary to state that during the colonial period in the so-called Power was distributed to the "New World" based on the principles of the division established by the Treaty of Tordesillas from 1494. Namely, Madrid and Lisbon, as the centers of the two most significant colonial empires of that era, clearly demarcated the zones under their dominance and influence. It is known that the western part of the "New World" belonged to Spain and the eastern part to Portugal. Although geography directly influenced that the border line was never precisely determined, there was never a conflict between the two Iberian crowns. Holland and between which there were constant theses. The study of the geopolitics of Latin America in this century is not just a simple enumeration and explanation of wars, of a smaller or larger scale, threats of conflicts, border disputes and the creation of rivalries. It helps us to understand more easily the entire history of the 20th century as well as many phenomena of today.

Keywords: GEOPOLITICS, LATIN AMERICA, CARIBBEAN, COLONIAL POWERS, RIVALRIES